

*Козін С. М.,**кандидат юридичних наук,**докторант**Науково-дослідного інституту публічного права*

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СИСТЕМИ СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ МІГРАНТІВ

Анотація. У статті з огляду на аналіз наукових поглядів учених та норм чинного законодавства визначено коло суб'єктів захисту трудових прав мігрантів. Відзначено, що правовий статус суб'єктів захисту трудових прав мігрантів передбачає наявність різного обсягу прав та обов'язків щодо утвердження, визнання, відновлення порушених трудових прав мігрантів, а також відшкодування шкоди, заподіяної порушенням цих прав. Визначено, що система суб'єктів захисту трудових прав мігрантів є неоднорідною. Виділено кілька груп таких суб'єктів з урахуванням специфіки їх правового статусу. По-перше, слід виділити суб'єктів захисту, які виступають від імені держави, прийняті ними рішення забезпечуються засобами державного примусу (суди, центральні органи державної влади зі провадження державної політики щодо питань, пов'язаних з реалізацією трудових прав). По-друге, слід виділити суб'єктів, що мають наддержавний характер, їх рішення визнаються для держав обов'язковими і підлягають виконанню (міжнародні неурядові організації, наприклад Європейський суд по правам людини). По-третє, слід виділити суб'єктів, що діють у межах своїх прав, виступають від свого імені та у своїх інтересах або як представники осіб, які вважають, що їх трудові права порушено чи поставлено під реальну загрозу такого порушення (мігранти, їх законні представники, професійні спілки, роботодавці, комісії по трудових спорах). Зроблено висновок, що залежно від специфіки правовідносин із захисту трудових прав мігрантів можна виділити суб'єктів, діяльність яких безпосередньо пов'язана із забезпеченням рівних можливостей реалізації трудових прав саме мігрантів, недопущення їх дискримінації за будь-якими забороненими законодавством ознаками, а також суб'єктів, покликаних здійснювати захист трудових прав всіх осіб, що реалізують або мають намір реалізувати відповідні права безвідносно до специфіки громадянства таких осіб. Правовий статус таких суб'єктів є різним, оскільки вони мають неоднаковий обсяг повноважень (залежить, зокрема, від належності суб'єкта до публічної влади, до визнання його дій та рішень суб'єктами владних повноважень, учасниками трудових правовідносин). Водночас правовий статус суб'єктів захисту трудових прав мігрантів передбачає наявність різного обсягу прав та обов'язків щодо утвердження, визнання, відновлення порушених трудових прав мігрантів, а також відшкодування шкоди, заподіяної порушенням цих прав.

Ключові слова: система, суб'єкти, захист трудових прав, мігранти, органи державної влади, трудове законодавство.

Постановка проблеми. Захист трудових прав мігрантів – це складна за своєю сутністю та змістом діяльність, яка вимагає від законодавця забезпечення функціонування всіх державних інституцій, зокрема суб'єктів, що уповноважені

здійснювати свою діяльність у відповідній сфері. Слід погодитися з Л.В. Амелічевою, що правовий статус трудових мігрантів за чинним КЗпП України та іншим трудовим законодавством є ідентичним із статусом громадян України, але за умови, якщо перебування іноземця на території України відповідає вимогам Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Закону України «Про зайнятість населення», Закону України «Про імміграцію», Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з нелегальною міграцією», а також численних підзаконних актів, які регламентують питання перебування іноземців в Україні, оформлення для них дозволу на працевлаштування роботодавцями [1, с. 56]. Отже, суб'єкти захисту трудових прав осіб, що їх реалізують на території України, поширюють свою діяльність на мігрантів.

Окремі питання трудової міграції, а також особливості забезпечення основних прав мігрантів досліджувались у наукових роботах великої кількості науковців, серед яких варто виділити Г.І. Чанищеву, І.В. Лагутіну, Є.В. Краснова, А.Б. Венгєрова, А.С. Довгерта, І.І. Серова, Ю.С. Шемшученко, В.Я. Тація, Ю.М. Тодику, В.Є. Чіркїна, Ю.І. Римаренко, П.М. Рабіновича. Водночас, незважаючи на чималу кількість наукових здобутків, у юридичній літературі відсутні комплексні дослідження, присвячені характеристиці системи суб'єктів захисту трудових прав мігрантів.

Мета статті полягає у наданні характеристики системі суб'єктів захисту трудових прав мігрантів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система суб'єктів захисту трудових прав мігрантів у широкому розумінні вбирає в себе усіх суб'єктів правовідносин, правомочна діяльність яких впливає на правове забезпечення і, відповідно, стан правозастосування у сфері захисту відповідних прав. Водночас у правовій літературі стосовно складу суб'єктів, що здійснюють захист трудових прав особи, немає єдності думок. Так, відзначено, що Конституція України досить чітко визначає систему органів та посадових осіб різних рівнів, які повинні захищати права і свободи людини і громадянина, таких як Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, підсистема судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, адвокатура, інші правоохоронні органи України. Верховна Рада України здійснює захист прав і свобод через законодавчу діяльність шляхом визначення виключно в законах України прав і свобод людини і громадянина, гарантій цих прав і свобод, основних обов'язків громадян; громадянства, правосуб'єктності громадян, статусу іноземців та осіб без

громадянства; прав корінних народів і національних меншин; основ соціального захисту; визначення правового режиму власності, правових засад і гарантій підприємництва, правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання. Особливе місце у системі гарантій посідає Президент України. Він зобов'язаний сприяти формуванню відповідних механізмів контролю та забезпеченню реалізації прав і свобод людини і громадянина, а під час їх обстоювання має створювати умови нетерпимого ставлення до будь-яких випадків порушення таких прав і свобод [2]. Таким чином, до суб'єктів захисту трудових прав особи віднесені органи з доволі широкою компетенцією.

До спеціально уповноважених органів, які відповідно до законодавства наділені повноваженнями адміністративного захисту трудових прав, В.Я. Бурак відносив органи державної служби з питань праці, санітарно-епідеміологічні органи, органи державної інспекції ядерного регулювання, органи державного нагляду (контролю) у сфері пожежної, техногенної безпеки та цивільного захисту, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Діяльність таких суб'єктів захисту трудових прав має державно-примусовий характер. Такі адміністративні органи зобов'язують роботодавця до належного виконання своїх обов'язків із забезпечення трудових прав працівників, припинити правопорушення, а також можуть застосувати до нього заходи примусового характеру у вигляді притягнення до юридичної відповідальності [3, с. 191]. Згаданий автор концентрує увагу на тих суб'єктах захисту трудових прав особи, які мають адміністративні повноваження щодо відновлення порушених трудових прав, їх визнання, відшкодування заподіяної порушенням шкоди.

Розглянемо більш детально роль та значення цих та інших суб'єктів у механізмі захисту трудових прав мігрантів. Специфічним суб'єктом, діяльність якого безпосередньо пов'язана з питаннями міграції, є Державна міграційна служба України (ДМС). Цей центральний орган виконавчої влади реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів. У сфері захисту трудових прав мігрантів ДМС приймає рішення про видачу дозволу на імміграцію, відмову в його видачі та скасування такого дозволу, бере участь у межах, визначених законодавством, у вирішенні питань трудової міграції та питань, пов'язаних із навчанням в Україні іноземців та осіб без громадянства, а також вживає інших заходів [4]. ДМС в такий спосіб здійснює надання в Україні статусу легального перебування іноземця чи особи без громадянства, що, відповідно, пов'язано з можливістю такої особи безперешкодно реалізовувати свої трудові права.

Правоохоронні органи держави, серед яких чільне місце посідає Національна поліція України, здійснюють безпосередньо адміністративно-правовий захист прав особи від протиправних посягань. Серед основних завдань Національної поліції передбачено охорону прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави. В межах реалізації цього та інших завдань поліція здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень; вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів задля виявлення кримінальних, адміністративних право-

порушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події [5].

Важливим суб'єктом захисту трудових прав мігрантів слід назвати Державну службу України з питань праці (Держпраці), яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, який реалізує державну політику у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поведіння з вибуховими матеріалами промислового призначення, здійснення державного гірничого нагляду, а також із питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, на випадок безробіття щодо призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення задля дотримання прав і гарантій застрахованих осіб [6].

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини можна назвати фактором посилення гарантій прав людини в Україні. Згідно із Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює наявні засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не скасовує їх і не затверджує перегляд компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод [7].

Як справедливо підкреслює О. Серета, зазначена посадова особа заповнює прогалини і компенсує недоліки судових засобів захисту, парламентського та відомчого контролю за адміністративними органами. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини розглядає скарги на рішення або дії (бездіяльність) державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, державних службовців і сприяє відновленню порушених прав. Він незалежний від будь-яких органів та посадових осіб, а у своїй роботі керується лише Конституцією та законодавством України, загальнозвизнаними принципами і нормами міжнародного права, міжнародними договорами України з іншими державами [8, с. 229]. Водночас слід наголосити на відсутності у Конституції норм, присвячених діяльності Уповноваженого, окрім положення, передбаченого ст. 55 Конституції України, яка надає право кожному незалежно від громадянства звертатися до Уповноваженого, є доцільним визначити основні положення діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини безпосередньо у нормах Основного Закону, а також визначити правові наслідки його дії та рішень задля посилення вагомості його ролі у сфері захисту прав людини.

Певну роль у захисті трудових прав виконують професійні спілки (профспілки), які, згідно із Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», є добровіль-

ними неприбутковими громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання) [9]. Слід зазначити, що у ст. 243 КЗпП затверджено, що громадяни України мають право на основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу створювати професійні спілки задля представництва, здійснення і захисту своїх трудових та соціально-економічних прав та інтересів, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі професійних спілок [10]. Водночас Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» передбачає, що іноземні громадяни та особи без громадянства не можуть створювати профспілки, але можуть вступати до профспілок, якщо це передбачено їх статутами. Членами профспілок можуть бути особи, які працюють на підприємстві, в установі або організації незалежно від форм власності і видів господарювання, у фізичної особи, яка використовує найману працю, особи, які забезпечують себе роботою самостійно, особи, які навчаються в закладі освіти [9].

Як підкреслює С.Я. Вавженюк, права та обов'язки профспілок з огляду на мету їх створення насамперед спрямовані на реалізацію їхньої охоронної функції. У забезпеченні профспілками (самостійно або спільно з іншим уповноваженим суб'єктом) реалізації прав працівників автор вбачає реалізацію ними функції зовнішнього правозастосування. За цих обставин не можна не відзначити той факт, що в чинному законодавстві спостерігається розділення тих працівників, права яких захищають профспілки, на дві категорії: ті, що входять до профспілок, та ті, що не входять до їх складу. Так, захист прав працівників, що не входять до профспілок, є можливим з боку профспілок, але не є їхнім обов'язком, якщо порушуються індивідуальні права працівника. При цьому відповідальності за відмову профспілки у наданні превентивної охорони, здійсненні представництва в разі звернення працівника до профспілки чинним законодавством не передбачено. Щодо порушених прав декількох працівників, то профспілка здійснює їх представництво незалежно від того, чи є працівник членом профспілки [11, с. 210]. Таким чином, профспілковий захист трудових прав мігрантів, що вже реалізують трудові відносини, безпосередньо залежить від того, чи є вони членами профспілки, чи співпадають інтереси щодо захисту порушених трудових прав мігрантів, які не є членами профспілки, з подібними інтересами працівників, що є членами профспілки.

КЗпП у ст. 224 сьогодні відносить комісії по трудових спорах (КТС) до обов'язкового первинного органу з розгляду трудових спорів, що виникають на підприємствах, в установах, організаціях [10]. Водночас слід підкреслити той факт, що конституційною нормою кожному гарантовано право захищати свої права в суді (ст. 55), ця та інші норми Конституції є нормами прямої дії. Таким чином, особа може вибирати: звертатися їй до КТС за захистом своїх трудових прав чи, обходячи КТС, звертатися безпосередньо до суду. Водночас у літературі наголошується на таких перевагах під час розгляду трудових спорів у КТС: трудовий спір у КТС розглядається безпосередньо на місці виникнення спору, а саме на підприємствах, в установах, організаціях, що є суттєвою економією часу; розгляд спору на місці з економічної точки зору є найбільш вигідним, оскільки суд – це завжди матеріальні витрати (витрати на інформаційно-технічне забезпечення; витрати сторін та їх представників, що пов'язані

з явкою до суду; витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів тощо); розгляд трудового спору у КТС за процедурою є більш простим, тобто більш зручним для сторін спору, ніж розгляд спору в суді; короткі терміни розгляду спору в КТС, яка зобов'язана розглянути трудовий спір у десятиденний строк з дня подання заяви працівником; у разі прийняття КТС рішення, яке не влаштовуватиме будь-яку сторону спору, воно може бути оскаржено в суді. Отже, КТС є органом досудового розгляду індивідуальних трудових спорів, здатним в межах своєї компетенції вирішити розбіжності, що виникли між сторонами індивідуальних трудових відносин [12, с. 67].

Як зазначає В.Я. Бурак, в умовах правової держави КТС повинен виконувати не юрисдикційну функцію, а лише примирну. Чинний КЗпП України наділяє комісію по трудових спорах юрисдикційними функціями, що є неправильним. КТС повинна виконувати функцію примирення працівника і роботодавця. Автор дотримується думки про те, що за умов ринкових відносин та пріоритету договірного методу регулювання трудових та тісно пов'язаних з ними відносин, які виникають у процесі застосування найманої праці, комісія з вирішення індивідуальних трудових спорів має бути постійно діючим примирним органом [13].

Роботодавець як носій певних зобов'язань у трудових право-відносинах також є суб'єктом захисту трудових прав мігрантів. Специфічні обов'язки щодо захисту трудових прав та законних інтересів мігрантів законодавство покладає на роботодавця, якщо працівник-мігрант уклав трудовий договір і був доставлений до місця роботи роботодавцем чи будь-якою іншою особою, яка діяла від імені роботодавця; його репатріація або репатріація членів його сім'ї, доставлених таким самим чином, на місце, де був укладений договір або з якого він був направлений на роботу, повинна забезпечуватися за рахунок роботодавця після закінчення періоду роботи, передбаченого договором; у разі припинення діяння договору внаслідок неможливості для роботодавця його виконати; у разі припинення діяння договору за згодою сторін тощо. Роботодавці зобов'язані звертати увагу працівників-мігрантів на всі небезпечні та шкідливі для здоров'я моменти їхньої роботи за допомогою плакатів, бесід із персоналом чи будь-яким іншим шляхом [14].

Висновки. На підставі викладеного слід зробити висновки про те, що суб'єкти захисту трудових прав мігрантів – це ті суб'єкти правовідносин із захисту трудових прав мігрантів, які уповноважені на активні дії з попередження порушень, визнання, відновлення порушених прав мігрантів та відшкодування заподіяної порушенням цих прав шкоди. Система суб'єктів захисту трудових прав мігрантів є неоднорідною. Доцільно виділити кілька груп таких суб'єктів, взявши за основу специфіку їх правового статусу. По-перше, слід виділити суб'єктів захисту, які виступають від імені держави, прийняті ними рішення забезпечуються засобами державного примусу (суди, центральні органи державної влади з провадження державної політики щодо питань, пов'язаних з реалізацією трудових прав). По-друге, слід виділити суб'єктів, що мають наддержавний характер, їх рішення визнаються для держав обов'язковими і підлягають виконанню (міжнародні неурядові організації, наприклад Європейський суд по правам людини). По-третє, слід виділити суб'єктів, що діють у межах своїх прав, виступають від свого імені та у своїх інтересах або як представники осіб, які вважають, що їх трудові права порушено чи

поставлено під реальну загрозу такого порушення (мігранти, їх законні представники, професійні спілки, роботодавці, комісії по трудових спорах). Також залежно від специфіки правовідносин із захисту трудових прав мігрантів можна виділити суб'єктів, діяльність яких безпосередньо пов'язана із забезпеченням рівних можливостей реалізації трудових прав саме мігрантів, недопущення їх дискримінації за будь-якими забороненими законодавством ознаками, а також суб'єктів, покликаних здійснювати захист трудових прав всіх осіб, що реалізують або мають намір реалізувати відповідні права безвідносно до специфіки громадянства таких осіб.

Правовий статус таких суб'єктів є різним, оскільки вони мають неоднаковий обсяг повноважень (залежить, зокрема, від належності суб'єкта до публічної влади, до визнання його дій та рішень суб'єктами владних повноважень, учасниками трудових правовідносин тощо). Водночас правовий статус суб'єктів захисту трудових прав мігрантів передбачає наявність різного обсягу прав та обов'язків щодо утвердження, визнання, відновлення порушених трудових прав мігрантів, а також відшкодування шкоди, заподіяної порушенням цих прав.

Література:

- Амелічева Л.В. Право на гідну працю трудових мігрантів в умовах глобалізації. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 1. С. 54–58.
- Права людини: охорона та способи захисту суб'єктивних прав та свобод. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/10019>.
- Бурак В.Я. Адміністративний захист трудових прав та законних інтересів працівників. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 189–198.
- Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360. *Офіційний вісник України*. 2014. № 69. С. 23. Ст. 1923.
- Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
- Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 р. № 96. *Офіційний вісник України*. 2015. № 21. С. 201. Ст. 584.
- Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
- Середа О.Г. Державно-правовий механізм захисту прав працівників в умовах інтеграції України до Європейського Союзу : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення». Харків, 2019. 473 с.
- Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 р. № 1045-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397.
- Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
- Вавженюк С.Я. Межі захисту та превентивної охорони конституційно-трудова прав працівників профспілками. *Соціальне право*. 2017. № 1. С. 205–213.
- Дараганова Н.В. Особливості розгляду індивідуальних трудових спорів у комісії по трудових спорах. *Юридична наука*. 2012. № 1. С. 66–73.
- Бурак В.Я. До поняття правового захисту трудових прав працівників. URL: <http://radnuk.info/statti/253-trydpr/15405-2011-01-23-02-48-17.html>.
- Рекомендація щодо захисту працівників-мігрантів у слаборозвинених країнах і територіях № 100 // Генеральна конференція Міжнародної організації праці від 1 червня 1955 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_239#Text.

Kozin S. To characterize the system of subjects of protection of labor rights of migrants

Summary. The article, based on the analysis of scientific views of scientists and current legislation, defines the range of subjects of protection of labor rights of migrants. It is noted that the legal status of the subjects of protection of labor rights of migrants provides for the existence of different rights and responsibilities for the approval, recognition, restoration of violated labor rights of migrants, as well as compensation for damage caused by violation of these rights. It is determined that the system of subjects of protection of labor rights of migrants is heterogeneous. Several groups of such entities have been identified, based on the specifics of their legal status. First, it is necessary to identify the subjects of protection who act on behalf of the state, their decisions are provided by means of state coercion (courts, central state authorities to implement state policy on issues related to the implementation of labor rights, etc.). Second, supranational entities recognize their decisions as binding on states and are enforceable (international non-governmental organizations, such as the European Court of Human Rights). Third, actors acting within their rights act on their own behalf and in their own interests, or as representatives of persons who believe that their employment rights have been violated or are in real danger of being violated (migrants, their legal representatives, trade unions, employers, commissions on labor disputes). It is concluded that depending on the specifics of legal relations for the protection of labor rights of migrants can be identified entities whose activities are directly related to ensuring equal opportunities for labor rights of migrants, non-discrimination on any grounds prohibited by law, and entities, designed to protect the labor rights of all persons who exercise or intend to exercise the relevant rights, regardless of the specifics of the citizenship of such persons. The legal status of such entities is different, as they have different powers (depending, in particular, on the affiliation of the entity to public authority, to the recognition of its actions and decisions by the authorities, participants in labor relations, etc.). At the same time, the legal status of the subjects of protection of migrant labor rights provides for the existence of different rights and obligations to establish, recognize, restore violated labor rights of migrants, as well as compensation for damage caused by the violation of these rights.

Key words: system, subjects, protection of labor rights, migrants, public authorities, labor legislation.